

מעין אני-מאמין

מאת
שרה לוי-תנאי

בחודש מאי 1981 נערך על ידי ועדת המחול של המועצה הציבורית לתרבות ואמנות יום-עיון על מצב המחול בישראל, שהתקיים במחיאון ת"א.

להלן מקצת דבריה של שרה לוי-תנאי בכינוס זה.

יש לכרך על המפגש של אנשי המחול בארצנו. רוב ימות השנה הם כלואים כאולפנות שלהם, לרוב מרתפים צרים וחשוכים. אולי יש סיבה חברתית-מוסרית למקומם של מרתפי הרקדנים: מי חייב לסבול מטרטורי תופים ופסנתרין למיניהם או מקפיצות שמקפצים על ראשך אלה שנפשמם חשקה במחול. צריך למרתף אותם, להרחיק את אלה העומדים רוב זמנם ומסלסלים ברגליהם מחברת אנשים יושבים ומיושבים!

עם כל הישגי המחול הישראלי, העממי והאמנותי, בשני העשורים האחרונים, עוד נאבק הוא על נפשו ומצבו הממורטף, כמציאות וכמטאפורה, זקוק לחסדי-שכינה ולחסדי שכן...

תחילה כתבתי נאום ארוך ומפורט. אמרו לי לדבר על המקורות בעבודתי. חפצתי לכתוב על הארץ ונופיה, הבוסתנים, ההרים והמדבר (הו, המדבר ארץ-אהבת...), התנ"ך, לשונו העזה, המרוקמת עדיים מבושמים, מקצביו ההולמים כתופים רחוקים, הנשאים ובאים עם רוח-קדים מוחצת, מעוררת ומשתקת!

"הו המון עמים רבים כהמיות ימים יהמיון" דברי ישעיהו. או: "מן ארם יבני בלק מלך מואב מהררי-קדם. לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל. מה אקב לא קבה אל ומה אזעם ולא זעם ה'", במדבר, פרשת בלק.

מלים כאבני-גיזית! איך אפשר לכתוב עליהן? אפשר רק ליפול תחתיהן! כאשר אני נבהלת מהן, כמאמר מורי שבזי: "לבי ורעיוני בחשק נבהלים" - אני רצה בחשק בהול אל הבדואים, אל ההרה של הרועים מן הקבוץ (הייתי גם בקבוץ), ואל ההורה המהורהרת של החלוצים, שאותם אזכיר אחר-כך.

בכל זאת, מושכים השראה אפילו מחצץ של פסוקי תנ"ך.

כתבתי את הנאום כאשר ציווני, ובעזרת השם איבדתי אותו - וכך נפטרתי מענשו של נאום פתטי!

כתבתי רשימה חדשה, נגעת בכמה נקודות ואני מקוה שהדברים יהיו לא רק בשמי אלא גם בשם רבים מן המשוגעים

למחול, שהמלה "מקורות" די משגעת אותם. צריך לדבר על מעשינו ומשאלותינו, על דרך "אדברה וירווח לי". אמנם אין אנו רגילים ברווחות וברוחים, אך כדאי לשפוך את הלב לשם הפקת לקחים.

ידידי, יוזמי העיון הזה, הזמינו אותי לדיון על כוריאוגרפיה. לו ידעו כמה אני מפחדת מהמלה המשונה הזאת - היו מרחמים עלי. אבל אין רחמים בדין. הרי עובדים כל השנה עם הגברת הקפדנית הזאת...

נגסה לראות כיצד אני מערימה עליה: קודם כל אני רצה לבקש עזרה מהבית, מאבי ואמי, עליהם השלום והברכה; מארץ הולדתי, הלא היא ישראל החדשה; משפתי העברית, לשון-ילדותי ולשון-זקנותי! אבל אם אתם חושבים שהעזרה מגיעה מיד ובנדיבות - אינכם אלא טועים.

קודם כל - מה זה ישראל החדשה? חידה עם המון תשבצים ופאזלים! מי יודע מתי נפתור אותם. אינני מעיזה אפילו לדבר על זה. כולנו עושים כמיטב-יכולתנו והשם ירחם! כדאי יצא מזה פעם משהו. אנחנו רק מכינים את החומר והלבנים לכוריאוגרף הנכסף שיגדל על הזיעה, הזבל ואולי גם על מעט הפרחים שנוריש לו.

ובכל זאת, הרי גדלתי כאן. כולכם יודעים שאני תימניה מוחלטת, אבל המחנכים שלי היו החלוצים האמיתיים שבאו לארץ-ישראל לפני הרבה שנים. כן, יש כבר הרבה שנים בצקלוני. כל החלוצים שלמדוני היו, יעני אשכנזים. ביניהם נמצאו אולי שני ספרדים - ותימנים, בושה לספר, אף לא אחד! אז מה כבר יכול לצאת מזה? בכל זאת, אינני מותרת על המחנכים האשכנזים שלי. אני זוכרת אותם בהמית-לב, כיון שנהניתי הרבה כאשר שתיתי ממעינות-אירופה שלהם. בניהם היו אנשי-סגולה, אזרחי-עולם נעלים וציונים שרופים. קשה לי להסביר כיצד אני מעכלת את ההתלהבות הציונית והתרבות האירופית של המחנכים שלי מרוסיה, פולניה וגרמניה - עם הלהט הציוני של שבזי, של אבי ואמי ושאר תימנים מעולים ופשוטים, אבל ככה זה.

רק כאשר גדלתי ויצאתי לבקש את אחי פגשתי את התימנים שלי. אתם יודעים כבר שזאת היתה שמחה גדולה. ככל השירים של הדיואן התימני תמצאו הרבה שמחות וניגונים "ושיר על נגינות" ורננות וששונות ושפע של יופי והדרה -

לא רק הדר - אלא גם הדרה! ואילו מקצבים! דוגמא מתוך שיר של שבזי:

תתחברה נפשו ועלה לה־רקדשו גל גוף אלי שרשו יסעו במסעים	עם שוכבי מדבר להם יהא גזבר יקום ויתחבר יחדו ביום אורה.
--	---

או דוגמא אחרת:

קומו עלו חן קבלו	עם נסגלו הקהלו
נפשי זכי יום תדרכי	הזדככי אור תמשכי
דגלי מרובעים אלוף מיודעים	עלי בראש דלים ואני בטוב שורה קומו נזמרה.

קצב, תנועה, תרבות, היסטוריה!

פשוט, לתפוש תוף וצחן ואפילו פסנתרין - ולרקד ולרקד!

אמנם יש גם בכי על יסוריהגלות ועל השכינה המיללת בלילות, אבל נמצאו פתרונות: הקבלה סיפקה "תקונים", תקוני גוף ונשמה וגם "תקון חצות" שהיה מן הנושאים הראשונים בהם עסקנו. ברור שהוא עדין לא מתוקן, נקוה לשוב אליו פעם, כאשר נהיה מתוקנים יותר. הרי כל חיינו הם תקון טלאים ופגמים...

אבל הפתרון הנפלא ביותר לצער השכינה היה החתונה. פשוט, מתחתנים עם האלהית הזאת ומעטרים אותה בעטרת שמות ארציים מרנינים: איילת־חן, יונה, צביה, הדסה, רעיה, יפהפיה ואפילו איומה! שבזי, המאהב ממש, מתרפק עליה: "איומתי תעורר הישנים", "איומתי תעורר אהבתי", "איומתי תעורר שיר נגינות" - אז מה הפלא שהתימנים כל־כך אוהבים לרקוד? ואנו עושים אלף מיני וריאציות, צעדים קטנים וגדולים וקפיצות ורקיעות. בישראל, שלא כמו בתימן, יש ברוך השם, קצת מרחב־מחיה ומצווה לפתח ולטפח את המחול לשמו ולא רק לצרכי טכסים של חנה וקדושין של חתן־כלה, שכבודם מקובל עלינו. הצעד התימני הצנוע הסתפק בתימן בשטח צר, שהותירו לו המוזמנים לשמחת החתונה, שנערכה תמיד בבית. בישראל הוא פשוט מתמרד ומתפרע, רוצה לרקד סתם, לשם שמחת־לבו שלו.

ואז, אל השמחה התמה־תיממה הזאת, אל ההתלהבות חסרת הדעת, מתפרצים לי לסטודיו הזמנים המודרניים והיהירים ומביאים אתם גברת מחוכמת, המנפנת באויר בשוט־ברזל די מתוחכם: "סליחה, כל הכבוד לשבזי שלך - אבל חסר פה משהו..." כן, אני יודעת שחסר הדבר שקשה לי עוד לקרוא בשמו.

מדי בוקר אני הולכת לסטודיו כמו ילדה טובה, לחפש את החסר הזה, שישמח גם את שבזי וגם את התנ"ך וגם את זומדבר וגם את החולצים שלי וגם... את הגברת כוריאוגרפיה.

ומה אני מוצאת בסטודיו? רגליים וידיים וראשים וכתפיים ואגנים וחזות של נשים וחזות של גברים, והמון אימפולסים ונענועים וניעות ותנועות כארכה לרובו איפה מוצאים פה את הרגליים והידיים? וכאן מתחילה פרשת־עיניוים שבין הכוריאוגראף לכוריאוגרפיה ובין הכוריאוגראף לרקדנים. יום אחד עולות הזעקות עד לב השמים: מי צריך כל־כך הרבה גופות? הרי אפילו גוף אחד הוא תזמורת שלמה שקשה להשתלט עליה! ויום אחד את רוצה המון־המון רקדנים, שימלאו את כל הבמה, שירו את כל הצמאונות ליופי, לקצב עתיק וחדש, לזמרה אדירה, קליידוסקופ של צורות, קולות וצבעים.

איפה? מי יתן לך את כל אלה? היש בכוהך להתמודד עם כל אלה? וכשאת מתחילה כבר לארגן משהו, לדבר בעדינות עם הניעות והאימפולסים הרגישים, ולבקש על נפשך אצל הברכיים וכפות הרגליים, אלה הפועלים השחורים של המחול, ירום הודו - קופצת לך פתאום מאיזה חור בהשכלה המרשעת הידועה עם הסרקאזם הנוקב שלה: "יחמורה, לא ראית שאפשר לעשות את זה טוב יותר, ויפה יותר, ומתוחכם ומודרני, ועממי ואמנותי..." את נופלת ומחננת קולך: ראיתי, ידעתי, תנו לי עוד טיפת זמן... ואז נופל על ראשך הגרון: לא! יש רק הזמן של האגוד המקצועי!

ופתאום - בוקר אחד את באה ורואה את רקדניך והנה כולם קדושים: מעטים, מעונים, מלוכדים, יפהפיים, שרויים באקסטוזה כמו אבותיהם התימנים, העירקים, המרוקנים, יהודים עתיקים וחזקים וכל איבריהם, מן הזרת שביד ועד הכוהן שברגל, נעים בהרמוניה נפלאה של תפילת כל נדרי - ואז באות התנועות שקצתן מצנעא וקצתן מן המדבר, ורובן מן הסטודיו הישראלי, והן עושות הכרה אחת עם השניה ועולות ביחד ובנימוס על הבמה הישראלית החדשה. גם זה קורה ברגע של חסד, חסד האסוציאציות וחסד המטען שנאגר בעבודת יום־יום תוך נתוח, פרוק, הרכבה, הסתכלות, בחירה והשמטה.

כולנו עובדים כך רק הרקע שלנו שונה. כאשר יקטן הפער בינינו, כאשר נראה כולנו את העושר הגלום בלשונונו, בנופנו העתיק והחדש, במורשת היהודית־האוניברסלית ובתרבות העדות הרבות בתוכנו, שבה כלול גם המחול האתני - כאשר נקח את החומר העצום הזה ונטחן אותו בריחיים של דינמיקה חדשה, לאור הנר של הידע, ההבחנה וכושר־הבניה, רק אז יקום לנו מחול ישראלי אמיתי.

כה אמר ירמיהו הנביא: "קול ריחים ואור נר!"